

УДК 78:[378.091.31-059.2:001]

DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2024.29.306166>

Вікторія Прокопчук, м. Рівне, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7593-6837>

Микола Корейчук, м. Рівне, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1570-5655>

СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ ПРОБЛЕМНІ ГРУПИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МУЗИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

В оглядовій статті окреслено значення студентської наукової проблемної групи як форми професійної підготовки здобувачів вищої освіти музичних спеціальностей. Визначено функції та завдання наукової і пошуково-дослідницької роботи здобувачів освіти загалом та студентської наукової проблемної групи зокрема. Розкрито особливості функціонування студентської наукової проблемної групи Мистецького кіноклубу «Видатні музиканти світу», що діє на кафедрі гри на музичних інструментах Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету. Діяльність Мистецького кіноклубу сприяє самостійній творчо-пошуковій роботі, ознайомлення з найкращими зразками виконавської майстерності у світовому музичному мистецтві, підвищення рівня виконавської майстерності, розвитку умінь публічного представлення результатів виконавської та творчо-пошукової роботи тощо.

Ключові слова: студентські наукові проблемні групи; професійна підготовка здобувачів вищої освіти; заклад вищої освіти; Мистецький кіноклуб «Видатні музиканти світу»; музичне мистецтво.

Постановка проблеми. Нині в Україні на тлі економіко-політичного та соціально-культурного напруження у час боротьби з РФ за незалежність гостро постають освітні завдання виховання молодшої генерації, спрямованої на повоєнну розбудову держави, забезпечення її конкурентоспроможності в міжнародній спільноті, що висуває нові вимоги до якісної підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних до успішної самореалізації.

Одним із найважливіших чинників якісної підготовки конкурентоспроможних фахівців у закладах вищої освіти, зокрема з музичних / музично-педагогічних спеціальностей, спроможних

творчо виконувати професійні завдання в майбутній практичній діяльності з використанням інноваційних підходів, методів і технологій, є наукова робота. Тому цілком закономірно ґрунтовно проаналізувати студентські наукові проблемні групи як ефективну форму пошуково-дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти у контексті професійної підготовки студентів музичних / музично-педагогічних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж кількох останніх десятиліть з'явилася низка праць із проблем розвитку наукової роботи в закладах вищої освіти, особливостей організації наукової і пошуково-дослідницької роботи, розвитку культури наукової діяльності педагога, впливу наукової діяльності викладача вищої школи на якість підготовки фахівців, формування особистості студента в процесі наукової роботи (О. Антонова, Г. Артемчук, В. Білецький, А. Болгарський, О. Крушельницька, Н. Кушнарєнко, О. Листопад, О. Микитюк, Н. Мирончук, В. Нес-терєнко, Н. Пузирьова, О. Рудницька, О. Северин, Н. Сидорчук, Є. Спіцин, Г. Цехмістрова, В. Шейко та ін.). Аналіз останніх досліджень дозволяє схарактеризувати специфіку науково-дослідницької роботи здобувачів освіти, що пов'язано з інтенсивним науковим поступом закладів вищої освіти, з удосконаленням освітнього процесу, враховуючи інновації в закладах освіти початкової і середньої ланки та необхідністю підвищення якості професійної підготовки фахівців.

Мета статті полягає в розкритті особливостей роботи студентської наукової проблемної групи як однієї з ефективних форм наукової та пошуково-дослідницької роботи здобувачів освіти у вищій школі у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти музичних / музично-педагогічних спеціальностей.

Досягнення мети передбачало застосування спектру **методів дослідження**: *аналізу* наукової, науково-методичної, методичної літератури з метою вивчення стану дослідження порушеної наукової проблеми; *синтезу і систематизації джерел* – для визначення ключових понять окресленої тематики та вирізнення її окремих аспектів; *узагальнення власного педагогічного досвіду* організації та залучення до участі в студентській науковій проблемній групі майбутніх музикантів-педагогів як важливого чинника їх професійно-особистісного становлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукова діяльність у закладах вищої освіти є обов'язковою складовою професійної діяльності і здійснюється з метою інтеграції наукової, освітньої і практичної діяльності в системі вищої освіти (Закон України «Про вищу освіту» (2014), Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016), Закон України «Про освіту» (2017)). Наукова та пошуково-дослідницька робота здобувачів освіти, зокрема музичних / музично-педагогічних спеціальностей, є одним з найважливіших чинників якісної підготовки висококваліфікованих фахівців у вищій школі, здатних застосовувати інноваційні форми, методи і технології з урахуванням наукових досягнень у певній галузі для успішної самореалізації.

Науково-дослідницька робота як комплекс форм та методів наукового, методичного, творчого і організаційного характеру спрямована на залучення студентів до виконання наукових досліджень / проблем відповідно до обраної спеціальності в рамках освітнього процесу та / або поза ним. Пошукова діяльність – це невід'ємна складова професійної підготовки здобувачів освіти, що орієнтує їх насамперед на самостійне творче дослідження і професійно-творчу самореалізацію, забезпечує глибоке розуміння сутності педагогічних явищ та передбачає пояснення, аналіз та узагальнення явищ і процесів, установлення їх зв'язків і відношень, теоретичне та експериментальне обґрунтування фактів і положень, виявлення закономірностей за допомогою наукових методів пізнання тощо.

Однією з ефективних форм наукової та пошуково-дослідницької роботи здобувачів освіти у закладах вищої освіти є *студентські наукові проблемні групи*, наукові товариства, науково-творчі об'єднання, гуртки, секції тощо.

До роботи в студентській науковій проблемній групі можуть залучатися студенти будь-якого року навчання, які виявили схильність до самостійної науково-дослідної роботи, а також здобувачі освіти, зацікавлені відповідною дослідницькою тематикою, мають бажання зробити власний внесок у дослідження визначеної наукової проблеми.

Студентські наукові проблемні групи створюються на базі кафедр університету з метою набуття здобувачами освіти умінь науково-дослідницької роботи для застосування отриманих знань

на практиці як в освітньому середовищі, так і в майбутній професійній діяльності; формування інтересу і потреби у науковій роботі; опанування наукової методології; для підвищення самоорганізації і свідомого ставлення до навчання; активізації самостійної пізнавальної діяльності, набуття і поглиблення знань; розвитку критичного, аналітичного, синтетичного і креативного мислення, творчої самореалізації й самовираження тощо. Водночас робота у студентській групі спрямована на залучення здобувачів освіти до участі у науковій роботі кафедри, а також для розширення наукового потенціалу шляхом виявлення талановитої молоді для подальшого формування майбутнього потенційного резерву наукових і науково-педагогічних кадрів освітнього середовища.

Зазначимо, що діяльність студентської наукової проблемної групи визначається такими *принципами*, як: добровільність, науковість, системність, послідовність, демократичність, академічна добросовісність, відкритість і прозорість у роботі, персональна і колективна відповідальність, рівноправність усіх її членів, органічний зв'язок науково-дослідницької роботи з освітнім процесом кафедри / закладу, стимулювання розвитку творчого самовираження тощо. Відтак діяльність студентської групи повинна бути дотична та / або пов'язана з науковим напрямом кафедри, при якій вона створена, та з науковими дослідженнями, відповідати завданням і змісту навчальних дисциплін, враховувати практичні потреби фаху та відображати сучасні проблеми освітньої дійсності. Разом з тим, діяльність студентської наукової проблемної групи, здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016), «Про інноваційну діяльність» (2002), нормативно-правової бази профільного міністерства, а також низки внутрішніх документів та положень закладу освіти (Статут Університету, Положення про студентські групи, накази, розпорядження тощо)

Основними *завданнями* студентської наукової проблемної групи є:

- розвиток інтересу і потреби у науковій та пошуково-дослідницькій діяльності;
- поглиблене пізнання сучасного наукового потенціалу певної галузі знань, його застосування в практичній площині, зокрема й у майбутній професійній діяльності;

- сприяння активізації освітнього процесу, поглибленого вивчення початкового матеріалу, застосування сучасних прийомів, методів пізнання і навчання фундаментальних та спеціальних дисциплін;
- пізнання, узагальнення та впровадження перспективного вітчизняного і зарубіжного досвіду в освітній та майбутній професійній діяльності;
- навчання методиці і способам самостійного вирішення наукових і творчих завдань, оволодіння методами розв'язання наукових, творчих та інших завдань у команді й науковому колективі;
- підвищення рівня фахової майстерності здобувачів освіти;
- розширення наукової ерудиції, досвіду проведення наукових досліджень, оволодіння і самостійне застосування сучасної науково-пошукової методології;
- формування творчого ставлення до наукового пошуку, потягу до самоосвіти й саморозвитку, підвищення власної наукової активності;
- сприяння творчому самовираженню та самореалізації, самовихованню;
- формування креативності, соціальної активності та колективізму, виховання відповідальності, самостійності і толерантності;
- творчий, інтелектуальний та морально-духовний розвиток особистості.

Пошуково-дослідницькі результати роботи відповідної групи можуть бути продемонстровані на конференціях, семінарах, круглих столах, форумах, засіданнях, дискусійних клубах, конкурсах, лекціях-диспутах, мистецьких імпрезах, концертних програмах, науково-мистецьких проєктах, лекціях-концертах, тематичних і творчих вечорах, виставках, літературно-мистецьких зустрічах тощо.

Представимо досвід діяльності студентської наукової проблемної групи «Мистецький кіноклуб "Видатні музиканти світу"», що діє на кафедрі гри на музичних інструментах Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету з 2012 р. (керівник – кандидат педагогічних наук, доцент В. Прокопчук). Така форма роботи є потужним інструментом професійної підготовки конкурентоспроможних учителів музичного мистецтва

та музикантів-інструменталістів, здатних виконувати професійні завдання в освітніх закладах із використанням інноваційних підходів, методів і технологій, а також розв'язувати складні професійні завдання й практичні проблеми у сфері музичного мистецтва із застосуванням сучасних методів педагогічної і концертно-виконавської діяльності (*Студентська наукова проблемна група...*, 2024).

Зауважимо, що професійність сучасного вчителя музичного мистецтва та музиканта-інструменталіста великою мірою визначається рівнем сформованості його естетичних уподобань, художньо-естетичного, мистецького світогляду та умінням орієнтуватися у світі класичного і сучасного музичного мистецтва й виконавства. Важливим аспектом фахового розвитку в інструментальному класі також є формування власного виконавського стилю студента-музиканта, якість і спрямованість якого залежать від змістового наповнення музично-виконавського досвіду здобувача освіти зокрема.

Важливо, що форма студентської наукової проблемної групи (Мистецький кіноклуб «Видатні музиканти світу») дає широкі можливості для організації перегляду та активного обговорення науково-популярних і документальних фільмів, якісного високохудожнього повнометражного кіно про композиторів, музикантів, видатних особистостей світу мистецтва, відеозаписів конкурсів, фестивалів та концертів музично-виконавського спрямування, семінарів, майстер-класів відомих педагогів, музикантів і виконавців тощо, що поглиблює формування загальних та спеціальних (фахових) компетентностей здобувачів вищої освіти, значно збагачує освітній процес, дозволяє послідовно і цілісно формувати їхній художньо-естетичний та науковий світогляд, розширює освітньо-професійний простір, якісно формує художньо-естетичний, зокрема музичний досвід, виховує у студентів культуру слухання музики та культуру міжособистісного спілкування, формує уміння діалогу, зокрема і професійного тощо. Крім того, занурюючись в різні стилі музичного мистецтва й виконавства, студенти в дискусіях усвідомлюють власні естетичні та професійні уподобання, шукають індивідуальні шляхи фахового розвитку, професійної саморефлексії та самовдосконалення, творчого самовираження і реалізації тощо.

Водночас учасники студентської наукової проблемної групи Мистецького кіноклубу «Видатні музиканти світу» мають можливість представити результати своїх науково-творчих пошуків у тезах, наукових доповідях, рефератах, наукових повідомленнях тощо (наприклад, щодо життєтворчості видатного діяча культури, мистецтва та освіти, особливостей написання і побудови музичного твору, характерних рис стилю музики / мистецтва тощо), опановуючи наукову методологію, розширюючи науковий досвід, формуючи культуру спілкування, зокрема професійного тощо.

Широкий спектр завдань, які дає можливість вирішити студентська наукова проблемна група Мистецький кіноклуб «Видатні музиканти світу», поєднуючи суто педагогічні та мистецтвознавчі аспекти, дозволяє розглядати таку форму позааудиторної роботи не лише з позиції виховного впливу, але і як важливу складову навчально-виконавської практики студента-музиканта в закладі вищої освіти. Така діяльність сприяє формуванню наукових інтересів через можливість їх залучення до різноманітних форм наукової та пошуково-дослідницької роботи (підготовка рефератів, наукових доповідей, статей, відеопрезентацій, виставок, створення власної аудіо- та фільмотеки, мультимедійної презентації, розробка сценарію до мистецького заходу, музичної імпрези, тематичного вечора, лекції-концерту, музичної подорожі, літературно-музичної зустрічі, мистецької майстерні, підбір музичного оформлення до заходу та інтер'єру тощо).

Закцентуємо увагу на тому, що студентська наукова проблемна група «Мистецький кіноклуб “Видатні музиканти світу”» допомагає здобувачам освіти у підготовці до теоретичного колоквиуму з навчальної дисципліни «Основний музичний інструмент». Так, наприклад, студенти набувають умінь написання анотації на музичні твори, що є одним із обов'язкових завдань теоретичного колоквиуму та через пошук необхідних прийомів і методів навчання й пізнання для розв'язання навчальних, пошуково-дослідницьких завдань поглиблюють вивчення навчального матеріалу, що водночас активізує їхню наукову активність, формує науковий світогляд тощо (Прокопчук, Яковенко, 2023).

Окрім того, змістова та жанрова різноманітність фільмів і матеріалів для перегляду дозволяє залучати до опрацювання та пізнавати теми з образотворчого мистецтва, хореографії, балету,

літератури, історії мистецтва, краєзнавства тощо, тим самим поглиблюючи та розширюючи міжпредметні зв'язки (об'єднуючи зміст і опанування знань різних дисциплін), створюючи підґрунтя для цілісного художнього мислення, що у свою чергу дозволяє реалізувати поліхудожній зміст мистецької освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Окрім того, студенти навчаються розумінню, що будь-яка пошуково-дослідницька робота є кропіткою працею, що вимагає допитливості, терпіння, творчості, а також професійної та особистісної культури від виконавця, важливим чинником якої є обов'язковість дотримання принципів академічної доброчесності та уникнення академічного плагіату у науковій (творчій, навчальній) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання, наукових (творчих) досягнень (Прокопчук, Яковенко, 2023).

Організація роботи студентської наукової проблемної групи «Мистецький кіноклуб “Видатні музиканти світу”» має свої *особливості*, поєднує науково-дослідницькі, педагогічні та мистецтвознавчі змістові аспекти, а саме:

- знайомить здобувачів освіти з найкращими зразками виконавської майстерності у світовому музичному мистецтві для вирішення на практиці актуальних навчально-виконавських і освітніх завдань;

- поглиблює спеціальні (фахові) компетентності, розширює знання щодо класичного та сучасного музичного мистецтва, історії музики, музично-інструментального виконавства тощо;

- формує у студентів практичний слуховий досвід та культуру класичного виконавства у сучасному музичному мистецтві; разом з тим

- оптимізує розвиток навичок самостійної творчої пошукової роботи, опанування наукової методології і технологій дослідницьких умінь, накопичення досвіду проведення науково-дослідницької діяльності;

- формує культурно-естетичні та виконавсько-професійні уподобання, розвиває культуру міжособистісного, зокрема професійного спілкування;

- підвищує рівень фахової, зокрема виконавської, майстерності;

- розвиває навички публічного представлення власних результатів творчої виконавської та наукової роботи;

- розвиває мотивацію до творчого самовираження, виховує самостійність та відповідальність тощо.

Наведемо приклад одного із засідань. Здобувачі освіти спільно з викладачами обирають тематику / проблематику заходу (визначна подія, знаменна дата, ювілей композитора, виконавця, педагога тощо), визначають форми презентації результатів (написання сценарію для заходу, підготовка доповідей і рефератів, вибір фільму для перегляду з наступним обговоренням, вибір творів для виконання тощо). Так, студентською науковою проблемною групою «Мистецький кіноклуб “Видатні музиканти світу”» було проведено зустріч на тему «Епоха бароко у мистецтві. Музичне бароко», що розпочалася виступами студентів, які підготували музичні твори для виконання та реферати («Бароко у європейському мистецтві XVII–XVIII ст.», «Музичне бароко: композитори, жанри, стильові особливості» та ін.). У другій частині засідання присутні мали змогу переглянути художній фільм французького режисера Ж. Корбьо «Король танцює» (історична драма, яка визнана кращим історичним і біографічним фільмом 2000 р. у Франції та отримала три премії «Сезар» у 2001 р.), створений за мотивами біографії композитора, диригента, скрипаля, танцівника, педагога, одного з найяскравіших представників музичного бароко Франції Ж. Люллі. Після перегляду фільму робота продовжилася у рамках круглого столу. Яскрава ілюстрація історично достовірних прикладів мистецтва французького бароко в архітектурі, живописі, скульптурі, одязі, театрі, танці і музиці, дозволила студентам зануритися в епоху, почути барокову музику у виконанні високопрофесійних музикантів, дослідити стильові особливості виконання інструментальної, вокальної, танцювальної, оркестрової музики бароко (*Студентська наукова проблемна група...*, 2024).

Висновки. Отже, студентська наукова проблемна група є однією з ефективних форм наукової та пошуково-дослідницької роботи здобувачів освіти у закладах вищої освіти. Для здобувачів вищої освіти музичних / музично-педагогічних спеціальностей така форма навчання є вагомим чинником професійної зростання. Досвід діяльності студентської наукової проблемної групи «Мистецький кіноклуб “Видатні музиканти світу”» засвідчив, що застосування спектру дослідницьких, пошукових, творчих методів (підготовка рефератів, наукових доповідей, статей, відеопрезен-

тацій, виставок, створення власної аудіо- та фільмотеки, мультимедійної презентації, розробка сценарію до мистецького заходу, музичної імпрези, тематичного вечора, лекції-концерту, музичної подорожі, літературно-музичної зустрічі, мистецької майстерні, підбір музичного оформлення до заходу та інтер'єру тощо) поглиблює спеціальні (фахові) компетентності, розширює знання щодо класичного та сучасного музичного мистецтва, історії музики, музично-інструментального виконавства тощо; підвищує рівень фахової, зокрема виконавської майстерності; розвиває навички публічного представлення власних результатів творчої виконавської та наукової роботи тощо.

Перспективи подальших досліджень у контексті окресленої проблеми вбачаємо у представленні цінного досвіду студентських наукових проблемних груп у процесі підготовки здобувачів вищої освіти музичних / музично-педагогічних спеціальностей з урахуванням кращих європейських практик.

Список використаної літератури

- Антонова, О. Є., Єремєєва, В. М., Мирончук, Н. М. (2018). *Методика організації науково-педагогічних досліджень: метод. посібник*. Житомир: Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка.
- Закон України «Про вищу освіту». Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
- Закон України «Про освіту». Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Микитюк, О. М. (2003). *Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історико-педагогічний аспект): монографія*. 2-ге вид., випр. і допов. Харків: ОВС.
- Прокопчук, В. І., Яковенко, Л. П. (2023). *Самостійна робота у фортепіанному класі. Робочий зошит IV з курсу «Основний музичний інструмент»: навчально-методичний посібник*. 2-ге вид., перероб. і доп. Рівне: О. Зень.
- Пузирьова, Н. В. (2002). *Теорія і практика науково-дослідної роботи студентів (на матеріалі університетів України XIX ст.)*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Харків. *Студентська наукова проблемна група «Мистецький кіноклуб "Видатні музиканти світу"»*. Рівненський державний гуманітарний університет. Взято з <http://surl.li/qscqj>

Viktoriiia Prokopchuk, Mykola Koreychuk

STUDENT SCIENTIFIC PROBLEM GROUPS IN THE PROFESSIONAL TRAINING FOR HIGHER EDUCATION STUDENTS MAJORING IN MUSICAL SPECIALTIES

The article addresses the issue of professional training for higher education students majoring in music pedagogical / arts specialties, particularly, focusing on student scientific problem groups and their significance in the professional development of musician students. It also elucidates the peculiarities of research work by higher education students, which is an essential integral component of the educational process.

The article highlights the student scientific problem group as a potent tool for professional training of higher education students in arts specialties. It identifies the functions

and tasks of scientific and research work by students in general and the student scientific problem group in particular.

The functioning and work specifics of the student scientific problem group of the Art Film Club «World's Outstanding Musicians», operating at the Department of Musical Instrument Performance of the Institute of Arts at Rivne State University of Humanities since 2012 are revealed. Particularly, the activities of the Art Film Club encompass purely scientific research, pedagogical, and broadly understood art-historical lines. It optimizes the development of students' skills in independent creative research work, mastery of research methodology and technology of research skills, and accumulation of experience in research activity. Art Film Club acquaints students with the best examples of performance mastery in world musical art to solve practical educational-performing and educational objectives. It deepens the professional competencies of students, expands knowledge of classical and contemporary musical art, music history, instrumental performance, and more. It forms auditory experience, cultural-aesthetic and performing preferences, develops interpersonal communication culture, particularly, professional, and enhances the level of professional (performing) mastery, and innovative activity in art. It develops skills in public presentation of results of performing and creative research work.

Keywords: student scientific problem groups; professional training for higher education students; higher education institution; «Art Film Club “World's Outstanding Musicians”»; musical art.

References

- Antonova, O. Ye., Yermieieva, V. M., & Myronchuk, N. M. (2018). *Metodyka orhanizatsii naukovo-pedahohichnykh doslidzhen [Methods of organization of scientific and pedagogical research]: metod. posibnyk*. Zhytomyr: Zhytomyrskiy derzh. un-t im. I. Franka [in Ukrainian].
- Mykytiuk, O. M. (2003). *Stanovlennia ta rozvytok naukovo-doslidnoi roboty u vyshchyykh pedahohichnykh zakladakh Ukrainy (istoryko-pedahohichni aspekt) [Formation and development of research work in higher educational institutions of Ukraine (historical and pedagogical aspect)]: monohrafiia*. Xarkiv: OVS [in Ukrainian].
- Prokopchuk, V. I., & Yakovenko, L. P. (2023). *Samostiina robota u fortepiannomu klasi. Robochyi zoshyt IV z kursu «Osnovnyi muzychnyi instrument» [Independent work in the piano class. Workbook IV from the course «Basic musical instrument»]: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Rivne: O. Zen [in Ukrainian].
- Puzyrova, N. V. (2002). *Teoriia i praktyka naukovo-doslidnoi roboty studentiv (na materialy universytetiv Ukrainy XIX st.) [Theory and practice of students' scientific research work (on the material of the universities of Ukraine in the 19th century)]*. (Extended abstract of PhD). Kharkiv [in Ukrainian].
- Studentska naukova problemna hrupa «Mystetskyi kinoklub “Vydatni muzykanty svitu”» [Student scientific problem group «Art film club “Outstanding musicians of the world”»]*. Rivnenskyi derzhavnyi humanitarnyi universytet. Retrieved from <http://surl.li/qscqj> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist» [Law of Ukraine «On scientific and scientific and technical activity»]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. [in Ukrainian].

Одержано 27.02.2024 р.